

De Oude Ley

Jaargang 45
2023 nr. 4

KNNV
vereniging
voor veldbiologie
afdeling Tilburg

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Theo Peeters, Berry Staps en Marie-Cécile van de Wiel.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Joost Horvers

Redactieadres: Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg, secretaris@tilburg.knnv.nl
Tekst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als losse bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley 2023: 20 februari, 22 mei, 21 augustus, 20 november.
ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren (papier) en 200 digitaal.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel
013 – 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Penningmeester: Huub Claessen
06 - 24633736 | penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies: Stella Wesel
06 - 27055446 | excursies@tilburg.knnv.nl

Eindredactie

Oude Ley: vacature

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IVN Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media Berry Staps

Website www.knnv.nl/tilburg

Facebook <https://www.facebook.com/KNNVTilburg/>

Redactioneel	1
KNNV-Nieuws	2
Agenda	4
Nieuws uit de werkgroepen	10
Hooi-ent-actie in De Lange Rekken	11
De Boomkikker op de Regte Heide	16
Waarneming	20
Keuzestress	21
Museumnieuws	24

Redactioneel

Beste KNNV-leden,

Alweer de laatste Oude Ley van 2023, na 10 jaar de laatste met deze kaft.

Bij het KNNV-nieuws lees je ook enkele oproepen: het bestuur is echt op zoek naar leden, die een actieve bijdrage willen leveren aan onze vereniging.

We hopen dat er leden zijn, die gehoor willen geven aan de oproep.

En er zijn zeker nog meer zaken, waar input nodig is. Maar: hoofd- en bijzaken. Eerst de redactie Oude Ley en de cursussen. Verras ons!

Naast de 'vaste' rubrieken tref je ook twee artikelen aan uit het veld. Zeer lezenswaardig.

Veel leesplezier!

Stella, Huub en Marie-Cécile, bestuursleden.

Gezocht: eindredacteur Oude Ley

Zoals je in de vorige Oude Ley hebt kunnen lezen, is de eindredacteur van de Oude Ley, Frans van den Heuvel, overleden. Vandaar deze oproep: het bestuur is op zoek naar iemand, die deze taak op zich wil nemen.
Wat houdt het in?

De Oude Ley verschijnt 4x per jaar rond de 1^e van het nieuwe kwartaal. Zo'n 6 weken daarvoor krijgen mogelijke auteurs een mail met het verzoek kopij aan te leveren. De teksten worden digitaal bij je aangeleverd. Inhoudelijke artikelen gaan nog bij de redactie langs, de overige teksten worden gelezen en eventueel aangepast/aangevuld (typefoutjes, indeling, namen van planten/dieren, fotobijchriften, enz.). Vervolgens gaan alle bijdragen naar Berry Staps. Hij zorgt dat alles in het Oude Ley-format komt. Daarna een leesronde van het totaal. Vervolgens wordt het bestand als PDF naar de drukkerij gestuurd. Ophalen en verzenden in overleg met de secretaris. Wie komt ons helpen?

Reacties naar ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

Omslag Oude Ley

Al bijna 10 jaar heeft de Oude Ley dezelfde kaft. Tijd voor verandering. Het bestuur zou graag ieder seizoen een andere omslag willen zien: lente – zomer – herfst – winter, herkenbaar in beeld gebracht. Een oproep aan alle fotografen binnen onze

afdeling: stuur ons **vóór 1 november** mooie foto's toe, die gebruikt mogen worden voor de omslag en ook op de website. Het liefst via Wetransfer.

De foto's moeten voldoende pixels hebben voor gebruik op A4-formaat.

Graag reacties naar ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl.

Bij de ALV op 30 januari 2024 willen we de ingezonden foto's laten zien.

Deze kaft is aan vervanging toe

Lezingen

Nieuwe lezingenseizoen gaat van start

Al vele jaren wordt in het winterseizoen een lezingenprogramma samengesteld, samen met Astronomische Vereniging Wega.

Alle lezingen worden gehouden op de tweede dinsdag van de maand, oktober t/m maart, in de theaterzaal van Natuurmuseum Brabant. Er is een mooie folder van gemaakt, die kun je bij je museumbezoek meenemen. Leuk als reminder aan het prikbord. De digitale versie is met de digitale Oude Ley meegestuurd.

In de agenda en bij het Museumnieuws, achter in deze Oude Ley, kun je alvast de onderwerpen van de eerste drie lezingen vinden.

Cursussen, hulp gezocht!

Als deze Oude Ley bij je in de bus valt, is de laatste cursus (spinnencursus) gegeven.

Het bestuur is op zoek naar leden, die een kleine, interessante cursus kunnen samenstellen en misschien ook zelf willen geven.

Een cursuscoördinator/inspirator dus.

De KNNV-afd. Tilburg is een vereniging van ruim 400 leden. We kunnen als bestuur niet alle ballen in de lucht houden.

Denk mee en meld je aan: ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl.

Datum	Onderwerp
10 oktober	Lezing 'De zon en verbetering van ons leefklimaat'
20 oktober	Achtereinds Laag
10 november	Wandeling bij de Kleine Aa
14 november	Lezing 'Boerenlandvogels, blijven ze in Brabant?'
25 november	Excursie naar de Strijbeekse Heide
9 december	Wandeling Reuselse Moeren
12 december	Lezing 'Bedgeheimen van kleine dieren'
15 december	Wandeling door het Liesbos
6 januari	Reeshof, een wandeling door de tijd!
9 januari	Lezing 'Hoe staat het met onze insecten?'
30 januari	Algemene ledenvergadering

Afspraken KNNV-excursies in verband met het coronavirus

Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'.

We hanteren de volgende afspraken:

- Vooraf aanmelden bij de excursieleider -binnen de aangegeven periode- is noodzakelijk: geef je naam en telefoonnummer door, liefst per e-mail.
- Deelnemen aan een activiteit is geheel op eigen risico.

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013 - 5436541).

Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loep en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bij twijfel neem contact op met de excursieleider. Ook voor nadere informatie kunt u bij hem/haar terecht. De vermelde starttijd is het tijdstip van vertrek op de aangegeven verzamellocatie. De vermelde eindtijd is het globale tijdstip waarop de activiteit beëindigd wordt, de terugreis is hierin niet inbegrepen. Het is de bedoeling dat het startpunt van meerdere excursies bereikbaar is met de fiets of met het openbaar vervoer. Maar soms is de auto het aangewezen vervoermiddel. Wij adviseren voor de meerrijders een vergoeding van € 0,30 per kilometer per auto. Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op één van onze excursies.

10 oktober 2023

Onderwerp	Lezing 'De zon en verbetering van ons leefklimaat'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreeker	Wim Holwerda
Omschrijving	<p>We kunnen er volop van genieten: de zon. Op vakantie, op een terras of van onze zonnepanelen. Maar de zon heeft nog zoveel meer te bieden. Zonlicht voor het verkrijgen van schoon drinkwater bijvoorbeeld, of bij onderzoek naar materialen voor de ruimtevaart (zoals een hittedek).</p> <p>Vanavond neemt Wim Holwerda je mee naar Almeria, naar het Platform Solar: het grootste onderzoeks-, ontwikkelings- en testcentrum in Europa. Hier waar al op grote schaal energie opgewekt door middel van zonnecollectoren en energiecentrales, waarbij het zonlicht wordt opgevangen en gebundeld met grote spiegels. Een prachtig inblikje in de praktische toepassingen van de zon!</p>

20 oktober Vrijdag

Onderwerp	Achtereinds Laag
Tijd	9.00 uur – 13.00 uur
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 11 t/m 18 oktober bij Mirjam Sikkers (✉ msikkers@planet.nl).
Omschrijving	<p>Geef ook aan of je met een auto bent en of je eventueel kunt rijden.</p> <p>Het Achtereinds Laag bij Waalre grenst direct aan een Natura 2000-gebied, het Greveschutven, een belangrijke plek voor planten, libellen en vogels. Vóór 2021 was het laag al in eigendom van Brabants Landschap en in gebruik bij boeren uit de omgeving. Het werd grotendeels vanuit het oogpunt van de natuur beheerd.</p> <p>Vanaf 2021 wordt het gebied kleinschalig en gevarieerd ingericht. De voedselrijke bodem is afgegraven, historische laagten hersteld, er is een ondiep ven en poelen. De herinrichting dringt de verdroging terug en het zorgt voor meer grondwaterinvoer in het Greveschutven. De overgangen tussen nat en droog, zon en schaduw, hoog en laag bieden kansen voor onder meer Das, Boomkikker, bijen, hommels en zangvogels zoals Kneu en Geelgors.</p>

10 november Vrijdag

Onderwerp	De Kleine Aa
Tijd	9.00 -13.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	aanmelden van 1 t/m 8 november bij Mirjam Sikkers (✉ msikkers@planet.nl).
Omschrijving	<p>Geef ook aan of je met een auto bent en of je eventueel kunt rijden.</p> <p>De Kleine Aa is een zijriviertje van de Grote Beerze, daar Smalwater genoemd. Wij bevinden ons vandaag aan de zuidkant van de spoorlijn Tilburg/Boxtel.</p> <p>In 1949 werd deze sterk meanderende beek gekanaliseerd. Vanaf 2005 is het riviertje teruggebracht in de natuurlijke, landschappelijk gevormde staat, namelijk meanderend. Er zijn nog restanten te zien van dekzandruggen, gevormd na de laatste IJstijd.</p> <p>De wandeling gaat enigszins van de gebaande paden af. Net als de paarden hier moeten wij zelf onze weg bepalen. Het boerenland biedt ruimte aan waterberging, natuur en ontspanning.</p> <p>De blaadjes zijn weer van de bomen. We kunnen weer goed vogels spotten als IJsvogel, Goudvink, Koperwiek, Sijs, Putter en Sperwer. Enkele jaren geleden was er een Bever zeer actief.</p> <p>Tot slot doen wij nog een randje Kampina aan op deze charmante wandeling.</p> <p>Vandaag wandelen wij tussen bos, houtsingels, vochtige heide en vochtig hooiland. We doen een uitkijkheuvel aan. Verrekijker en bij nat weer laarzen mee.</p>

14 november 2023

Onderwerp	Lezing 'Boerenlandvogels, blijven ze in Brabant?'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreeker	Marco Renes
Omschrijving	<p>Het wordt steeds stiller op de akkers, graslanden en erven. Dit boerenland is het leefgebied voor tal van bijzondere vogelsoorten die alleen daar kunnen leven: weidevogels als de Kievit, Grutto en Wulp en akkervogels zoals Patrijs en Gele kwikstaart, maar ook soorten als Steenuil, Kerkuil en Boerenzwaluw. En helaas staan al deze soorten op de rode lijst en kunnen ze wel wat hulp gebruiken. Die hulp krijgen ze al jarenlang van veel vrijwilligers, agrariërs en erfgenamen binnen diverse netwerken, gecoördineerd en gesteund door Brabants Landschap. Maar is dat voldoende om de soorten voor Brabant te behouden?</p>

25 november Zaterdag

Onderwerp	Strijbeekse Heide
Tijd	09.00 – 12.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar)
Contact	Aanmelden van 16 t/m 23 november bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	Geef ook aan of je met een auto bent en of je eventueel kunt rijden. Ten noorden van de Belgisch-Nederlandse grens aan de Strijbeekse loop ligt het natuurgebied Strijbeekse Heide. Hier maken wij een wandeling van 7 km op zoek naar de winterse bewoners van dit gebied. Jan Cortens leidt de wandeling.

9 december Zaterdag

Onderwerp	Reuselse Moeren
Tijd	09.00 – 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar)
Contact	Aanmelden van 1 t/m 7 december bij Johan van Laerhoven (✉ thesnowfox@outlook.com).
Omschrijving	Geef ook aan of je met een auto bent en of je eventueel kunt rijden. We maken een wandeling van ongeveer 7 km op de grens van Nederland en België. Dit laatste stukje hoogveen in onze regio is ook in de winter nog voorzien van intense kleuren door de Gagel die er talrijk groeit. Bijzonder in deze tijd van het jaar waar veel in onze omgeving in grijstinten lijkt te zijn geschilderd.

12 december 2023

Onderwerp	Lezing 'Bedgeheimen van kleine dieren'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	René Krekels
Omschrijving	Een beetje stiekem, soms in het donker, voltrekt zich de voortplanting van de kleine dieren. Maar de strijd der seksen verloopt vaak allesbehalve rustig. Zowel de mannetjes als de vrouwtjes hebben zo hun eigen belangen en trucjes. Waarom bewegen die Vuurjuffers zo ritmisch in hun liefdevolle en hartvormige paringswiel? Zijn de vrouwtjes van de Gele mestvlieg echt overgeleverd aan opdringerige mannen op de koeienvlaai, en welke knipperlichtrelaties hebben kevers in de hellingbossen? De antwoorden komen vanavond allemaal voorbij op het witte doek. Zo kun je de bedgeheimen van kleine dieren meebeleven, mét bijbehorende onthullende beelden en voorzien van passende muziek. Je kijkt voortaan net even anders naar die kleine dieren!

15 december Vrijdag

Onderwerp	Liesbos
Tijd	09.00 – 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar)
Contact	Aanmelden van 6 t/m 13 december bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	<p>Geef ook aan of je met een auto bent en of je eventueel kunt rijden.</p> <p>Het Liesbos ligt ten zuiden van Prinsenbeek in de gemeente Breda. De naam 'Liesbos' komt van het gehucht 'Lies' dat hier ligt. Het bos is ruim 200 hectare groot en bestaat voornamelijk uit loofbomen. Het is het grootste oude zomereikenbos van Nederland. Op de hogere, droge delen zijn ook naaldbomen aangeplant. Het bos wordt sinds 1899 beheerd door Staatsbosbeheer. In 1200 werd het gebied beschreven als het landgoed van Hage en Lies. Al sinds de middeleeuwen is er een reigerkolonie gevestigd.</p> <p>Ook andere planten en dieren profiteren van de ouderdom van het bos. Zo is het bos van belang voor vleermuizen en spechten die in de oude bomen wonen. Het Liesbos kent een rijke geschiedenis als jachtbos voor de Heer van Breda. Vanaf 1403 waren dat de Graven van Nassau, later de familie van Oranje Nassau. Zij gebruikten het als warande. Veel van de lange, rechte dreven zijn zeer oud en speciaal aangelegd voor de jacht, onder andere voor de valkerij.</p>

Blauwe reiger (foto F. v Boxtel)

6 januari Zaterdag

Onderwerp	Reeshof, een wandeling door de tijd!
Tijd	09.00 – 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Buurmalsenplein Tilburg
Contact	Aanmelden van 29 december t/m 4 januari bij Johan van Laerhoven (✉ thesnowfox@outlook.com).
Omschrijving	Wat destijds begon als bouwen in agrarisch gebied is in 40 jaar uitgegroeid tot een wijk die zo'n 45.000 inwoners bevat. We gaan dit keer niet naar de voor velen bekende Dongevallei maar maken een tocht vanuit de wijk waar de ontwikkelingen in de Reeshof zijn begonnen (Gesworen Hoek – ook wel bekend als de B-buurt) We lopen door verschillende stadsdelen om dit proces eens van dichtbij te bekijken. Welke plek had/heeft de natuur in dit alles?

9 januari 2024

Onderwerp	Lezing 'Hoe staat het met onze insecten?'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	Paul van Wielink
Omschrijving	Het gaat niet goed met de Nederlandse en Noord-Brabantse natuur, en de gevolgen zijn enorm. We wisten al lang dat bijen en dagvlinders het moeilijk hebben, maar hetzelfde geldt ook voor kevers en nachtvlinders. Paul van Wielink doet al meer dan 25 jaar gestandaardiseerd onderzoek naar insecten in natuurgebied <i>De Kaaistoep</i> , pal ten westen van Tilburg. Het onderzoek leverde een schat aan informatie op. In deze lezing vertelt Van Wielink, die meerdere onderscheidingen kreeg voor zijn werk, op karakteristieke wijze over wat er aan de hand is met de insectenstand en de mogelijke oorzaken van de aangetoonde achteruitgang.

30 januari 2024

Onderwerp	Algemene ledenvergadering
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Omschrijving	In Oude Ley nummer 1 zal de agenda voor de ALV gepubliceerd worden. De stukken worden je ook via de mail toegestuurd.

Paddenstoelen- en korstmossen- werkgroep

Sinds de fusie van de korstmossenwerkgroep met die van de paddenstoelen, hebben de activiteiten rondom de korstmossen, of beter lichenen – want met mossen heeft deze soortengroep niets te maken – op een zeer laag pitje gestaan. Dit jaar echter hebben we de periode tussen het vorige en het inmiddels gestarte paddenstoelenseizoen aangegrepen om deze bijzondere organismen nader onder onze loep te nemen. Dit heeft geresulteerd in twee presentaties over korstmossen in Natuurmuseum Brabant en twee excursies: één naar de oude stadmuren van Den Bosch en één in de Loonse en Drunense Duinen. Deze activiteiten gaan we het komend jaar zeker doorzetten en intensiveren.

Intussen is het paddenstoelenseizoen alweer begonnen en worden er wekelijks excursies georganiseerd en inventarisaties gedaan in gebieden rondom Tilburg. Het excursieprogramma van de paddenstoelenwerkgroep staat op de website van KNNV Tilburg onder 'Werkgroepen'. Belangstellenden zijn welkom met het verzoek dit even vooraf bij de coördinator te melden.

Cedergroenbekerzwam (foto M. Klijsen)

Guido Stoker & Frans Stoop

Aanleiding

Op 3 oktober 2020 hebben vrijwilligers van de werkgroep Dongevallei in De Lange Rekken langs twee zijden van een nieuw gegraven sloot hooi verspreid dat afkomstig was van een hooiland in het Vlijmens Ven. Dat hooi was beschikbaar gesteld door Natuurmonumenten die in dat natuurontwikkelingsgebied bij Den Bosch veel moerasschraallanden in beheer heeft. Zowel het Vlijmens Ven als De Lange Rekken liggen op de zogenaamde 'Naad van Brabant'. Dat is een overgangszone tussen de hogere zandgronden van de provincie Noord-Brabant en de veen-op-(rivier)kleigebieden langs de Maas, gekenmerkt door zeer soortenrijke graslandvegetaties. Van oorsprong was het een erg kwelrijke regio waar het grondwater van invloed was op de floristische rijkdom van schraallanden en sloten. In De Lange Rekken is nog steeds grondwaterinvloed aanwezig, maar dat betreft vooral kwel uit het naastgelegen Wilhelminakanaal. Het huidige 'boerenlandnatuur'-gebied langs de Donge ligt echter zo geïsoleerd ten opzichte van vergelijkbare schrale graslandcomplexen in de regio dat terugkomst van karakteristieke plantensoorten van elders door spontane zaadverspreiding op natuurlijke wijze vrijwel onmogelijk is geworden.

Vrijwilligers verspreiden het ent-materiaal op de oever (foto G. Stoker)

Ent-experiment

Natuurterreinen en gebieden met een natuurdoelstelling liggen versnipperd over ons land en daardoor raken plantenpopulaties geïsoleerd van elkaar. Niet altijd zijn geschikte ecologische verbindingen te maken. Dat verkleint de kans op her-kolonisatie van geschikte gebieden en de kans op uitwisseling van genetisch materiaal. Een optie om deze isolatie te tackelen, is de planten 'te helpen' bij de zaadverspreiding. Dat kan door maaisel uit te leggen van botanisch waardevolle graslandvegetaties uit de nabije omgeving. Dat uitstrooien van hooi noemen we ook wel 'enten'. Dit in tegenstelling tot het bewust uitzaaien van bepaalde zaadmengsels of het uitplanten van gewenste plantensoorten. Door het verspreiden van hooi uit qua milieuomstandigheden vergelijkbare, specifiek uitgekozen gebieden, breng je zaden naar een nieuw (inmiddels weer) geschikt terrein met de juiste standplaatsfactoren. Als bodemtype, grondwaterstanden en waterkwaliteit geschikt zijn, dan slaan de 'gewenste' plantensoorten vanzelf aan. Niet iedereen is voorstander van deze antropogeen gestuurde floraverrijking. Deze manier van flora-herstel heeft echter vanwege de veel natuurlijkere wijze van inbreng van zaden verre de voorkeur boven het kunstmatige karakter van inzaaien van geteelde graszaadmengsels of het uitplanten van gewenste soorten. De ent-actie betrof overigens een experiment met goedkeuring van de afdeling natuurbeleid van de gemeente Tilburg.

Resultaten

Het enten van hooi leek niet meteen erg spectaculaire resultaten op te leveren. In het seizoen volgend op de ent-actie verschenen echter al wel Moeraskartelblad, Grote ratelaar en Stijve ogentroost. Beide eerstgenoemde plantensoorten zijn karakteristiek voor de hooilanden van de Naad. De laatste soort is een veel voorkomende pioniersoort op schrale, afgeplagde of vergraven zandgronden in natuurontwikkelingsgebieden op de hogere zandgronden. Het is daarom twijfelachtig of deze soort met het hooi is meegekomen. Vaak verdwijnen dat soort pioniersoorten in de jaren erop volgend weer. In 2022 troffen Frans en ik de plantensoorten echter weer aan en nog wel in grotere aantallen! Bovendien werden we verrast door de aanwezigheid van tientallen exemplaren van Blauwe knoop en voorts Blauwe zegge en Paddenrus: allemaal kensoorten van de typisch regionale blauwgraslanden in de Naad. We waren oprecht enthousiast dat de ent-actie een succes leek te gaan worden. Het afgelopen seizoen 2023 liep Frans weer eens langs beide slootkanten en kon zijn ogen niet geloven: 14 Rietorchissen telde hij. Een paar weken later liepen we samen nog eens langs de sloot en werden we opnieuw verrast: naast Echt duizendguldenkruid (ook een pionier) nog eens 10 Moeraswespenorchissen! We denken dat de sterk wisselende waterstand (plasdras tot 25cm beneden maaiveld) in combinatie met de natuurvriendelijk aangelegde flauwe slootoevers (talud 1:3) de juiste voorwaarden hebben gecreëerd.

Soortenlijstje

Het leek ons tijd voor een soortenlijstje. Er zijn op 4 juli langs beide oevers 57 plantensoorten aangetroffen (zie tabel). De floristische samenstelling lijkt te wijzen op een mozaïek van planten van hooilanden en moerassoorten, hier en daar aangevuld met pioniersoorten op zandig substraat. De aangetroffen soorten op de streeplijst komen grotendeels overeen met de karakteristieke plantengemeenschap van het zogenaamde 'Blauwgrasland'. Blauwe zegge, Blauwe knoop, Kale jonker, Biezenknoppen, Veldrus, Egelboterbloem, Pinksterbloem, Moerasrolklaver, Echte koekoeksbloem, Gewone brunel, Wilde bertram, Grote ratelaar, Knoopkruid en niet te vergeten Moeraskartelblad, Rietorchis en Moeraswespenorchis zijn soorten die in dit soort matig voedselarme schraallanden aanwezig behoren te zijn.

Rietorchis (foto G. Stoker)

Soorten die er ook in thuishoren zijn onder andere Grote valerian, Moerasspirea en Grote pimpernel. Deze plantensoorten zijn in De Lange Rekken in de directe omgeving van de sloot al wel aanwezig. Voorts is de aanwezigheid van veel Riet opvallend, maar wel kenmerkend voor dit terreintype. Andere aangetroffen moerassoorten zijn bijvoorbeeld Moerasbasterdwederik, Moeraswalstro, Watermunt, Grote kattenstaart, Grote wederik en Wolfspoot. Als pioniersoorten op de nog kale zandoevers werden Duizendguldenkruid, Stijve ogentroost, Zomp- en Paddenrus en Oeverzegge aangetroffen. Tussen al deze fraaie en minder algemene plantensoorten staan daarnaast ook veel 'gewone' hooilandsoorten die op wat minder schrale milieus duiden, maar toch nog altijd heel aardig zijn: Gewone margriet, Veldzuring, Scherpe boterbloem, Kleine leeuwentand, Klein streepzaad, Smalle weegbree, Rode en Witte klaver en zelfs Wilde marjolein; bekende soorten van de meer algemene Glanshaverhooilanden uit het riviereengebied en de vochtige en lemige bodems van de hogere zandgronden op de Naad van Brabant.

DE LANGE REKKEN - ent-actie 2020 (KNNV-Tilburg)
voorlopige soortenlijst 4 juli 2023

<i>Achillea ptarmica</i>	Wilde bertram	<i>Leontodon saxatilis</i>	Kleine leeuwentand
<i>Alisma plantago-aquatica</i>	Grote waterweegbree	<i>Leucanthemum vulgare</i>	Gewone margriet
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	Gewoon reukgras	<i>Lotus pedunculatus</i>	Moerasrolklaver
<i>Cardamine palustris</i>	Pinksterbloem	<i>Lycopus europaeus</i>	Wolfspoot
<i>Carex panicea</i>	Blauwe zegge	<i>Lysimachia vulgaris</i>	Grote wederik
<i>Carex riparia</i>	Oeverzegge	<i>Lythrum salicaria</i>	Grote kattenstaart
<i>Centaurea jacea</i>	Knoopkruid	<i>Mentha aquatica</i>	Watermunt
<i>Centaureum erythraea</i>	Duizendguldenkruid	<i>Myosotis laxa subsp. caespitosa</i>	Zompvergeet-me-nietje
<i>Cichorium intybus</i>	Wilde cichorei	<i>Pedicularis palustris</i>	Moeraskartelblad
<i>Cirsium arvense</i>	Akkerdistel	<i>Phragmites australis</i>	Riet
<i>Cirsium palustre</i>	Kale jonker	<i>Plantago lanceolata</i>	Smalle weegbree
<i>Crepis biennis</i>	Klein streepzaad	<i>Ranunculus acris</i>	Scherpe boterbloem
<i>Epilobium palustre</i>	Moerasbasterdwederik	<i>Ranunculus flammula</i>	Egelboterbloem
<i>Daucus carota</i>	Peen	<i>Ranunculus repens</i>	Kruipende boterbloem
<i>Eleocharis palustris</i>	Gewone waterbies	<i>Rhinanthus angustifolium</i>	Grote ratelaar
<i>Epipactis palustris</i>	Moeraswespenorchis	<i>Rumex acetosa</i>	Veldzuring
<i>Erigeron canadensis</i>	Canadese fijnstraal	<i>Rumex crispus</i>	Kruizuring
<i>Euphrasia stricta</i>	Stijve ogentroost	<i>Salix cinerea</i>	Grauwe wilg
<i>Hypericum tetrapterum</i>	Gevleugeld hertshooi	<i>Silene flos-cuculi</i>	Echte koekoeksbloem
<i>Galium palustre</i>	Moeraswalstro	<i>Stellaria aquatica</i>	Watermuur
<i>Galium verum</i>	Geel walstro	<i>Stuckenia pectinata</i>	Schedefonteinkruid
<i>Holcus lanatus</i>	Gestreepte witbol	<i>Succisa pratensis</i>	Blauwe knoop
<i>Iris pseudacorus</i>	Gele lis	<i>Tanacetum vulgare</i>	Boerenwormkruid
<i>Jacoea vulgaris</i>	Jacobskruiskruid	<i>Trifolium hybridum</i>	Basterdklaver
<i>Juncus acutiflorus</i>	Veldrus	<i>Trifolium pratense</i>	Rode klaver
<i>Juncus articulatus</i>	Zomprus	<i>Trifolium repens</i>	Witte klaver
<i>Juncus conglomeratus</i>	Biezenknoppen	<i>Utricularia australis</i>	Loos blaasjeskruid
<i>Juncus effusus</i>	Pitrus	<i>Vicia sativa subsp. sativa</i>	Voederwikke
<i>Juncus subnodulosus</i>	Paddenrus	57 soorten	

Tabel aangetroffen planten op 4 juli 2023

Tot slot

Onze orchis-waarnemingen hebben we even voor ons zelf gehouden, maar zijn wel ingevoerd op Waarneming.nl (verborgen en zonder exacte plaatsaanduiding).

Beide orchideeënsoorten zijn echter gevalideerd (goedgekeurd). We zijn benieuwd naar het volgend jaar.

Moeraskartelblad, Moeraswespenorchis, Ratelaar (foto G. Stoker)

Boomkikker op de Regte Heide

Berry Staps

Prioritaire amfibieën

De regio Midden-Brabant is een interessant gebied voor amfibieën en reptielen. Alle prioritaire Noordbrabantse amfibiesoorten komen er voor, waaronder de zeldzame Boomkikker, Knoflookpad en Kamsalamander. Maar ook de Poelkikker, Alpenwater-salamander, Vinpootsalamander en de reptielen Levendbarende hagedis en Hazelworm zijn hier aanwezig. Eén amfibie wil ik hier nader beschrijven vanwege de bedreiging van de soort en de herintroductie in onze provincie.

De Boomkikker

Zo'n 10 jaar geleden waren er nog maar enkele populaties van de Boomkikker aanwezig in Brabant. In de omgeving van Tilburg waren dat de populatie op vliegbasis Gilze Rijen en de Brand in Udenhout. Deze populaties lagen zo geïsoleerd dat er sterke inteelt was ontstaan. Er was geen enkele kans op uitwisseling tussen beide populaties. Vanwege de bedreigde status van de Boomkikker werd door het Ministerie van LNV een landelijk soortbeschermingsplan opgesteld. Om dezelfde reden heeft de provincie Noord-Brabant dat ook gedaan.

Het adviesbureau Natuurbalans-Limes Divergens heeft veel ervaring in het (her)introducieren van boomkikkers en heeft een herintroductieproject voor Midden-Brabant ontwikkeld. Daarin zijn voorstellen opgenomen voor het aanleggen van robuust ecologische netwerken tussen de grotere leefgebieden. Door het realiseren hiervan kan voldoende genetische diversiteit binnen deelpopulaties worden gewaarborgd.

Bij de herintroductie van boomkikkers is het niet gewenst om volwassen kikkers te vangen en op ander plaatsen uit te zetten. Een betere methode is om enkele eiklommen te zoeken in een gebied waar een robuuste populatie boomkikkers aanwezig is en die eiklommen in eigen beheer op te kweken tot juveniele boomkikkers. De juveniele kikkers worden in eigen beheer gekweekt door Natuurbalans-Limes Divergens.

Deze methode is eerder toegepast in de Brand om de genetische diversiteit te verbeteren. De populatie is aangevuld met juveniele boomkikkers uit andere delen van Nederland. Uiteraard is onderzocht of het werkelijk om de Nederlandse soort gaat en niet om exoten. Dit is zeer succesvol verlopen.

Inmiddels is deze methode ook toegepast in de Kaaistoep. De Oude Ley vormt daar de ecologische corridor naar de Rechte heide en Riels Laag.

Uitzetten juveniele boomkikkers in het Riels laag (Foto B. Staps)

Biotoop

De Regte Heide/Riels Laag is een van de grotere gebieden die onderdeel zijn van het ecologisch netwerk. Er is een plan gemaakt om boomkikkers op de Regte Heide/Riels Laag te introduceren.

Allereerst is er gekeken naar de meest potentiële poelen. Zijn die voldoende geschikt om een populatie te huisvesten of moeten er nog verbeteringen aangebracht worden? Daarna is gekeken of er nog meer poelen gerealiseerd moeten worden om risico te spreiden. De aangebrachte verbeteringen zijn o.a. het verwijderen van overdadige begroeiing en uitbaggeren van poelen, rasters plaatsen om honden, koeien en paarden op afstand te houden en braamstruiken planten.

Zo is een aantal geschikte biotopen ontstaan voor de introductie van boomkikkers.

Bramenstruiken in de zon is een goede basis voor een goed biotoop (Foto B. Staps)

Er zijn drie jaar achtereen juveniele boomkikkers uitgezet in twee poelen in het Riels Laag. In de zomer van 2021 zijn de eerste juveniele dieren uitgezet. In 2022 en 2023 zijn de volgende batches uitgezet, telkens rond de 200 exemplaren. De eiklompjes kwamen uit verschillende bronnen om zoveel mogelijk divers genetisch materiaal te hebben. Daarna was het wachten op reproductie en uitbreiding van populaties.

Het vervolg

Om de ontwikkeling van de boomkikkerpopulaties zo goed mogelijk te volgen, worden jaarlijks tellingen uitgevoerd. Hiermee kan de omvang van de populatie en het succes van de reproductie worden vastgesteld. De tellingen worden uitgevoerd door een groepje vrijwilligers. De monitoring van de boomkikkers bestaat uit 2 delen.

De eerste monitoring is het tellen van de ‘koorroepende’ mannetjes (roepers).

In het voorjaar gaan de mannetjes naar een poel en beginnen te kwaken. Dat kwaken is een snel herhalend kék-kék-kék-kék (dat wordt ook wel kekken of roepen genoemd). De koorroep begint pas als het donker is. In een potentieel goede poel zullen meerdere mannetjes gaan roepen. De vrouwtjes komen op de roep af. Door de roepende mannetjes te tellen wordt een indruk verkregen van de omvang van het leefgebied, het aantal kikkers in het gebied en de vorming van corridors met andere populaties.

Omdat de boomkikkers pas gaan roepen als de duisternis valt, begint het monitoren van roepers 's avonds in het donker.

De tweede monitoring is het tellen van juvenielen.

De poelen waar meerdere mannetjes hebben geroepen in het voorjaar, worden in de zomer gecontroleerd op jonge boomkikkers. Dat is een indicatie van reproductie. Om te bepalen of er reproductie is geweest, wordt de omgeving van de poelen afgezocht naar juvenielen. Om de jonge kikkers te vinden moet er overdag bij goede weersomstandigheden gezocht worden, bij voorkeur in braamstruiken.

De Boomkikker is onmiskenbaar te herkennen aan de egaal frisgroene kleur. Het is een koudbloedig dier dat zich graag opwarmt in de zon. De Boomkikker is dan ook een echte zonliefhebber.

Aan zijn kleur kun je zien of hij 'opwarmt'. Hoe warmer hij wordt, hoe lichter de kleur. Vertrouwend op deze schutkleur blijft hij rustig op het bramenblad zitten. Bij dreiging laat hij zich in de braamstuik vallen, blijft veilig en onvindbaar.

Zonnende Boomkikker op braamstruik op de Regte heide (foto B. Staps)

Resultaten

In 2021 zijn de eerste juveniele boomkickers uitgezet in twee poelen in het Riels Laag. In het voorjaar 2022 zijn de eerste roepende mannetjes gehoord. Dat is verrassend snel.

In ook in 2022 en 2023 zijn er juveniele boomkickers uitgezet.

In het voorjaar van 2023 zijn de roepers geteld en er zijn opvallend veel poelen in zowel Riels Laag als op de Regte Heide, waar de mannetjes gehoord zijn.

In 2023 is bij de monitoring van de juvenielen geconstateerd dat verschillende poelen door het droge voorjaar drooggefallen zijn. In die poelen is reproductie niet mogelijk. In de poelen die niet zijn drooggefallen, is reproductie vastgesteld. Bij inspectie van een aantal poelen zijn ook larven (kikkervissen) van de Boomkikker aangetroffen. In die poelen is er zeker sprake van reproductie. Dat was nog niet zo snel verwacht.

Conclusie

De Boomkikker heeft het Riels Laag en een groot deel van de Regte Heide ontdekt. Dit is een indicatie dat het biotoop zeer geschikt is voor de Boomkikker. De verwachting is dat de Boomkikker op eigen kracht het hele traject van de Oude Ley gaat bevolken en daardoor een goede corridor vormt tussen de populaties van De Kaaistoep.

Later kunnen zich populaties vestigen op Nieuwkerk en Gorp en Rovert.

Er moeten nog meer poelen gerealiseerd worden om het risico van drooggefallen poelen te spreiden.

Daarnaast moeten er meer hagen met braamstruweel gerealiseerd worden om de poelen beter met elkaar te verbinden.

Naast de Boomkikker is het biotoop ook geschikt voor de Knoflookpad.

Oproep

De uitbreiding van het verspreidingsgebied vraagt om meer monitoringscapaciteit. De vrijwilligersgroep die de boomkickers monitort bestaat uit 5 personen. Doordat de kikkers zo succesvol zijn en de volledige Regte Heide en Riels Laag hebben bevolkt, kan de huidige groep dit niet meer voldoende monitoren. Ook de vrijwilligersgroep in de Brand (Udenhout) kan extra hulp goed gebruiken!

Lijkt het jou iets om bij te dragen aan de introductie van de Boomkikker op de Regte Heide en Riels Laag (Goirle) of in De Brand (Udenhout) neem dan contact op met Berry Staps, telefoon: 06-20615921.

Waarneming

Wil van Poppelen

De duif, de kat en de man

Toen ik vanmorgen naar de garage liep om m'n fiets te pakken voor m'n dagelijks rondje, bemerkte ik een flinke zwart-witte kat in de tuin, vlak bij de garagedeur. Ik wilde ze uit de tuin hebben dus ik joeg haar op, maar ze kroop onder de taxus door naar de vijver.

Lastig! terwijl ik de garagedeur opende, keek over de rand van het dak vlak boven me een houtduivenkop me aan. Ik was verbaasd: niet bang voor mij? Nadat ik de fiets had gepakt en de poort geopend, zag ik in de straat een houtduif de weglappende kat aanvallen. Ze was over het tuinhok geklommen. Even vocht de duif met de kat. Ze bleef enigszins gewond achter en hinkte weg, met een gebllesseerde poot. Toen ik terugkwam, nat van de regen, zag ik even later in de tuin vanuit het raam in de keukendeur een gezonde houtduif in de tuin, maar achter de papiercontainer onduidelijk nog een 2e duif. Het bleek een bijna vliegvlug jong: dat was de reden voor de animositeit in mijn tuin en het gevecht op straat.

Kat en houtduif (foto Saxifraga A. Baas)

Rob Vereijken

De mensheid lijdt onder al de keuzes die gemaakt moeten maken. De wereld wordt steeds complexer en wie denkt dat dat bij de stadsnatuur wel een stuk minder is, komt bedrogen uit. Een toenemend aantal planten kiest voor het stadsleven en allerlei vertrouwde planten krijgen er een nieuw familielid bij. Houd dat allemaal maar eens uit elkaar.

Heb je als plantenliefhebber de laatste flora van Heukels gekocht, dan merk je dat er, vergeleken met de vorige druk, een paar honderd planten extra in staan. Iets meer dan de helft daarvan zijn allemaal soorten die juist in onze steden en dorpen leven. Sommige zijn ontsnapt uit tuinen en veroveren de stad, maar er zijn er ook nogal wat die door het verder opwarmen van het stedelijk gebied het hier heerlijk naar hun zin hebben. Tot zo'n 20 jaar geleden was het eenvoudig kiezen tussen de Kleine en Zachte ooievaarsbek, want iets anders groeide er niet in Tilburg. Nu moet je rekening houden met de Glanzige ooievaarsbek, die hier ook al op veel plaatsen groeit. Het Grasklokje kreeg naast zich o.a. het Kruiplokje. Het is dus uitkijken geblazen. En nu verwelkomde de Bijvoet ook een nauwverwant familielid: de Herfstalsem. In 2004 is die voor het eerst met zekerheid in Nederland gevonden in Rotterdam. Oorspronkelijk komt hij uit China en breidt zich snel uit over ons land.

Veld Herfstalsem op ronde Jan Heijnsstraat Tilburg (foto R. Vereijken)

Op braakliggende terreinen en in ruige bermen groeit de inheemse Bijvoet. Deze zeer algemene composiet is overblijvend: in het najaar sterft hij bovengronds helemaal af en in het voorjaar komen uit de ondergrondse delen weer diverse stengels bij elkaar omhoog. Op goede voedselrijke grond kan hij wel 1,5 tot 2 meter hoog worden. Later in het seizoen worden de vertakte stengels houtiger en verkleuren ze vaak naar donker roodbruin. De talrijke bloemhoofdjes van maar een paar millimeter lengte verspreiden enorme hoeveelheden stuifmeel. Heb je last van hooikoorts, dan kun je beter niet door zo'n bijvoetruigte struinen, want Bijvoet is een van de grootste pollenverspreiders vanaf de zomer.

De bladeren van Bijvoet zijn groen van boven en grijsviltig van onderen. Ze zijn veerdelig en als je ze kneust, dan ruik je een vreemd luchtje. De bladeren van de Herfstalsem lijken daarop, alleen geuren ze wat sterker en sommigen menen een extra citroenluchtje op te snuiven. In vergelijking met de Bijvoet vind ik het blad van de Herfstalsem mooi symmetrisch. Aan de groeiwijze herken je de Herfstalsem meteen: de stengels komen juist naast elkaar uit de grond. Op grote groeiplaatsen ontstaat er daardoor een heel veld van allemaal opgerichte groene stengels. Hij bloeit pas vanaf oktober. De plant maakt overigens nooit rijpe zaden. Geen probleem, want met die wortelstokken verspreid hij zich zeer gemakkelijk en de mens helpt hem daarbij. Daar waar je hem in Tilburg tegenkomt, is hij waarschijnlijk door een tuinaanlegbedrijf meegebracht. Een klein stukje wortelstok is voldoende om binnen een paar jaar een zee van Herfstalsem te krijgen. Een van de grootste groeiplaatsen op dit moment is rondom en vooral midden op de rotonde ten noorden van de Albert Heijn XL. En de komende jaren duikt hij vast nog op in heel wat plantsoenen.

Iedere keer moet je dus weer nieuwe keuzes maken om vast te stellen om welke plantensoort het gaat. Dat blijft zeker in de toekomst nog doorgaan. Op 22 november mogen de Nederlanders ook weer hun keuze gaan bepalen. Jarenlang is verteld dat als je Bijvoet in je schoenen doet, dat je onderweg naar bijvoorbeeld het stembureau geen moeie voeten krijgt. Het is maar de vraag of dit historische verhaal klopt. Maar verkiezingspraatjes blijken achteraf ook niet altijd waar te zijn. Kom je daar na de verkiezingen achter en houd je daar kiespijn aan over, dan helpen enkele wortels van de Bijvoet onder je kussen. Bijvoet helpt en daar kan die Herfstalsem alleen maar van dromen.

Museumactiviteiten 4^e kwartaal 2023

Datum	Activiteiten
1 oktober	workshop <i>Vogels illustreren</i>
10 oktober	lezing <i>De zon en verbetering van ons (leef)klimaat</i>
eind november	Comedy Wildlife Photography Awards
14 november	lezing <i>Boerenlandvogels: blijven ze in Brabant?</i>
12 december	lezing <i>Bedgeheimen van kleine dieren</i>
22 december	opening tentoonstelling <i>Leve het leven!</i>

Lezingen

Op dinsdag 10 oktober gaat het nieuwe lezingenseizoen van start met een lezing van Wim Holwerda: *De zon en verbetering van ons (leef) klimaat*, met het Solar Platform in Almeria in de hoofdrol.

Daarnaast zijn er lezingen over insecten (januari, Paul van Wielink) en kerkhoven (maart, Rob Vereijken), plus Deep Space Communicatie en Bedgeheimen van kleine dieren. Genoeg te beleven dus! Het complete programma staat op de website van het museum. Er is ook een papieren flyer beschikbaar- die dit jaar een complete make-over heeft gehad: je herkent 'm niet meer terug!

Comedy Wildlife en Leve het leven

Er staat nog veel te gebeuren in het museum, dit laatste kwartaal. Voor eind november staat een oude bekende op het programma: de Comedy Wildlife Photography Awards komen voor de zevende keer (exclusief) naar Tilburg. Ook van deze editie zijn al enkele

prachtige foto's geplaatst: dat belooft een mooi begin van december.

Dat is ook maand waarin de allernieuwste, grote tentoonstelling *Leve het leven!* opent, pal voor de kerstvakantie. De tentoonstelling wordt op dit moment opgebouwd op de tweede verdieping, op de plek waar twintig jaar lang *Hoezo seks?* zat. Een prachtige ruimte voor een evenzo mooie tentoonstelling over biodiversiteit!

Comedy Wildlife 'Bon Voyage' (foto B. Burling)

Coördinatoren van de werkgroepen:

Dongevallei:	Guido Stoker 06 - 12215643 dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Marcelle Leoné 013- 4557220 fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Hanneke Bogaerts 06 - 42984231 hbogaerts@home.nl
Insecten:	Theo Peeters 013 -4560116 insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade 06-53941104 kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Maarten Mandos 013 -5050930 mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens 06-27042960 paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps 06-20615921 plaggroep-knnv-tilburg@hotmail.nl
Planten:	Loes van Gorp 013 - 5423672 planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken 013 -5438841 stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans 013 - 5362107 vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Vacature Tijdelijk: secretaris@tilburg.knnv.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 30,00
Huisgenootleden	: € 12,50
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Rekeningnummer van de afdeling:
NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg

Opzegging van het lidmaatschap vóór 15 november bij de secretaris.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg

